

Dato: 29.4.2013

Omverdensforståelse i skoler og daginstitutioners arbejde - erfaringer fra Helsingør Kommune

Af Lars V. Jensen konsulent for matematik og naturfag og Ida Wettendorff,
Børnekulturkonsulent, Helsingør Kommune

Fra middelalderens storhedstid med Øresundstold og Kronborg Slot, over 1900-tallets status som skibsværftsby, har Helsingør i de senere år satset målrettet på at skabe en ny identitet som et attraktivt sted at bosætte sig, og hvor borgere, gæster og turister har nem adgang til naturen og et varieret kulturtilbud.

Senest gennem etableringen af kulturhuset Kulturværftet (2010) med bl.a. bibliotek, udstillings- og scenefaciliteter på det tidligere værftsområde, og som nabo til Kronborg Slot, Kulturhavn og Museum for Søfart (2013).

Helsingør Kommune er rig på både natur og kulturhistorie, kulturinstitutioner og museer og har en bred vifte af tilbud indenfor kultur- og naturformidling til gymnasier, folkeskoler og daginstitutioner. Herunder nogle eksempler:

- Børnekulturcentret, der er en organisatorisk en del af Kulturhusene Toldkammeret og Kulturværftet.
- Helsingør Teater der administrerer teaterforestillinger og arrangerer teaterworkshops.
- Et stærkt biblioteksvæsen og et aktivt samarbejde med skolebibliotekerne.
- Helsingør Ungdomsskole, der både fungerer som skole og kulturinstitution med almene kulturtilbud til unge som koncerter, en årlig musical på højt kunstnerisk niveau m.m.
- Helsingør Kommunale Musikskole der bl.a. huser børnesymfoniorkesteret SYMPH og Musikalsk Grundkursus (MGK).
- Helsingør Kommunes Museer fordelt på fire matrikler.
- Museet for Søfart.
- Danmarks Tekniske Museum.
- Øresundsakvariet.
- Naturcenter Nyruphus (en naturskole).
- Skole- og kultursamarbejde med den svenske by Helsingborg.

Netværk, der nytter

Gennem de seneste 10 år er pædagogers og læreres muligheder for at bruge det nære miljø som en aktiv del af det daglige pædagogiske tilbud blevet udvidet. De lokale kultur- og naturfaglige formidlingsinstitutioner er blevet udviklet og synliggjort gennem projekter, kurser og tilførsel af ressourcer til området. Det er blandt andet sket ved at prioritere og udbygge arbejdet i Uddannelseshuset (tidligere Pædagogisk Center), hvor fagkonsulenter sætter fokus på den pædagogisk faglige udvikling. Konsulenterne er sammen med kommunens børnekulturkonsulent tovholdere i en række netværk for lærere, pædagoger og professionelle formidlere på tværs af dagtilbud, skoler, kultur- og naturinstitutioner. Kommunen har prioriteret at danne og vedligeholde denne række af undervisningsfaglige og kulturelle netværk for at støtte lærere, pædagoger og formidlere i deres daglige virke og lægge op til øget brug af faciliteter og ressourcer der ligger lige for, men uden for de vante rammer. Samarbejdet på tværs af kultur-, natur- og skoleområdet nyder alle parter godt af. Daginstitutioner og skoler får et varieret pædagogisk tilbud og natur/kulturinstitutionerne holder kontakt til det omgivende samfund via børnene og dermed deres forældre. Dette har betydet at natur- og kulturinstitutionerne kan nå bredt ud med et tilbud, der rammer ind i reelle behov.

Skolebibliotekarerne fra hver enkelt skole fungerer som særlige netværkspersoner på kulturområdet og sikrer kontakten mellem den enkelte skole og kulturinstitutionerne. Skolebibliotekarnetværket mødes bl.a. to gange årligt på udvalgte kulturinstitutioner. På dagtilbudsområdet er det de læreplans- og sprogansvarlige der udgør netværkspersonerne. Også her betyder en smidig netværksstruktur, at det er nemt at formidle tilbud og muligheder på kultur/naturområdet, at opfange behov og interesser og at skabe kontakter og samarbejder på tværs.

Busternetværket er et lokalt netværk af naturformidlere med deltagere fra den matrikelløse naturskole i Fredensborg, Øresundsakvariet, Friluftsrådet, Naturstyrelsen, Naturcenter Nyruphus og Uddannelseshuset. Netværket arbejder løbende på at præsentere nye tilbud til skoler og daginstitutioner.

Konkrete eksempler:

Kunst i projektopgaven

Skolebibliotekarerne efterlyste for ca. 5 år siden et projekt for udskolingselever. Kulturinstitutionerne svarede, at der da blev lavet mange udskolingsprojekter, men at det næsten altid var håbløst at få tilmeldinger. I dialogen kom det frem at skolerne manglede støtte til den obligatoriske projektopgave i 9. klasse. Det viste sig, at forudsætningerne for det gode udskolingsprojekt udover langtidsplanlægning, var tæt dialog med skolerne og et skræddersyet forløb, der kunne gå ind og styrke undervisningen direkte. Der blev så skabt et tilbud på tværs af skolerne, med fokus på kreative processer og kunstneriske udtryksformer. Det er blevet til projektet ”Kunst i Projektopgaven” for 8. klassetrin. Det gennemføres nu

med stor tilslutning i et samarbejde mellem børnekulturkonsulent, Uddannelseshuset, Ungdomsskolen, kulturinstitutioner og et hold dedikerede musikere, skuespillere, billedkunstnere m. fl.

I løbet af tre dage ser eleverne en forestilling på en professionel teaterscene, der sætter temaet, herefter deltager de i to workshopdage på ungdomsskolen: en dag med fokus på proces og formidling og en dag med fokus på anvendelse af kunstneriske udtryksformer. Det er et projekt der fungerer som et alternativt læringsrum, der fysisk og mentalt ligger langt væk fra klasserummet, men samtidig er det et projekt, der tilgodeser det konkrete arbejde med projektopgaven på skolen. Både elever og lærere oplever, at projektet er med til at styrke eleverne på det personlige plan og styrker deres evner til samarbejde og til at finde nye vinkler på arbejdet med projektopgaven.

Toldkammeret som alternativt billedkunstlokale

Børnekulturcentrets værksted i Toldkammeret lægger lokaler til aktiviteter for alle alderstrin, hvor billedkunst er omdrejningspunktet; herunder også arkitektur- og medieworkshops. Samtidig er det et af Danmarks ældste børnekulturcentre med billedskoletilbud, værkstedsfaciliteter som anvendes til kreative workshopforløb for skoler og dagtilbud og tilbud om åbne familieværksteder i weekender og ferier – altid med professionelle kunstnere.

Det udfarende teater

Helsingør Teater har ikke en fast lokalitet, men møder eleverne på skolen, på gaden eller på den kulturinstitution, der fra gang til gang passer bedst til deres aktivitet.

Kronborg med alle sanser

De yngste elever tilbydes en årlig dag på Kronborg. Her er der fokus på den sansemæssige oplevelse fremfor den kulturhistoriske tilgang. Eleverne hører historier i Kronborgs fantastiske rum, fortalt af professionelle historiefortællere og leger gamle soldaterlege på Kronborgs volde. Evalueringen viser, at de går derfra rige på en oplevelser af Kronborg og åbenhed overfor Kronborg som et sted, de har lyst til at vende tilbage til - både fysisk og mentalt.

”Ole Lund Kirkegaard og alle rødderne” Kulturværftet 2013

Selve udstillingen er konstrueret af kunstnerkollektivet Bureau Detours, men udviklet i et tæt samarbejde med bibliotek, børnekulturcenter, skolebiblioteks- og børnekulturkonsulent. Det har muliggjort at udtryk, formidling og læringselementer for udvalgte målgrupper er tænkt ind i selve udstillingens arkitektur og fysiske udtryk. Udstillingens fysiske muligheder er indtænkt i formidlingsplanlægningen og det undervisningsmateriale, der knytter sig til udstillingen.

Det internationale perspektiv

Alle elever i folkeskolen skal erhverve færdigheder, der kvalificerer dem til at deltage aktivt i en globaliseret verden. Flere skoler i Helsingør gør brug af EU-programmet Comenius, til at

realisere en international dimension på forskellige niveauer. Gennem de senere år har flg. aktiviteter fundet sted:

Internationalt samarbejde: Et vekslende antal sproglærere har gennem årene deltaget i en uges europæisk kontaktseminar i udlandet, hvor de møder lærere fra hele Europa. Formålet er at få information om samarbejdsmuligheder og koordinering af skolernes deltagelse i internationale samarbejdsprojekter. Hovedformålet er at finde partnerskoler og udenlandske kolleger, der brænder for at samarbejde over grænser. Efterfølgende koordineres projekter som f.eks. at skrive historier, præsentere sig selv og sin by/land gennem it/Skype mv., tværfaglige forløb og i enkelte tilfælde foretages også konkrete elevudvekslinger.

Undervisningsassistenter: Hvert år benytter mellem 2-5 skoler sig af Comenius programmet til at få en udenlandsk lærerstuderende i et halvt eller et helt skoleår. Assistenten kan bidrage med nye vinkler i kultur og samfundsfag og selvfølgelig også i sprogundervisningen og mange andre fag.

Naturfagene skal ud

Pædagoger og lærere efterspurgte for nogle år siden en oversigt over de lokale tilbud på naturfagsområdet. Det udmøntede sig i en folder med overskriften ”Naturfagene skal ud”, som præsenterer de mange gode muligheder for at lægge naturfagsundervisningen ud i lokalområdet. Folderen tager udgangspunkt i de formelle krav til naturfagsundervisningen og indeholder kontaktoplysninger og korte beskrivelser af mulighederne på blandt andet Naturcenter Nyruphus, Øresundsakvariet, Danmarks Tekniske Museum, Flynderupgård Museet, Hellebæk Kohave, Snekkersten Havn, Helsingør Elforsyning, Helsingør Fjernvarme, Renseanlæggene, Helsingør Vandforsyning.

Aktive skoletjenester

Danmarks Tekniske Museum, Øresundsakvariet og naturskolen Naturcenter Nyruphus har aktive skoletjenester med konkrete tilbud til skoler og daginstitutioner, der kan bruges af kommunens pædagoger og lærere i arbejdet med børn og unge. Naturvejlederne har et grundigt kendskab til de lokale naturområder og kan dermed understøtte læreprocesserne i daginstitutioner, SFO og skoler med aktiviteter i det nære udemiljø. På skoleområdet kan naturvejlederne inddrages i naturfaglige forløb på selve skolen.

24 timers naturfag

Naturvejlederne på Naturcentret Nyruphus har udviklet en ekskursion på 24 timer hvor klassen arbejder med de nære omgivelser. Klasseværelset bliver erstattet af aktiviteter i og ved Øresund, i skovene og ved søerne. Overnatning foregår i mindre telte eller den store kåte på Naturcenter Nyruphus. Samværet omkring det fælles tilberedte måltid, hyggen omkring bålet og overnatning i kåten er desuden med til at styrke de sociale bånd i klassen.

Alle 24 timers forløb starter altid med et formøde mellem lærere og naturvejledere på naturcentret. Der snakkes dels læringsmål, dels praktiske spørgsmål. I planlægningsfasen

lægges der vægt på at få beskrevet de faglige mål detaljeret, og i særdeleshed hvilke færdigheder og faglige kompetencer eleverne skal erhverve sig gennem forløbet, både før, under og efter 24 timers forløbet. Der arbejdes med spørgsmålet: ”hvad er det eleverne kan få på en sådan tur, som de ikke ville kunne opnå hjemme på skolen?” Det stilles krav til lærerne om at få tydeliggjort hvilke læringsmål forløbet og de tilrettelagte aktiviteter kan understøtte, og i hvilken grad forløbet kan støtte og adskille sig fra den daglige undervisning.

De praktiske gøremål og de faglige aktiviteter med eleverne skal understøtte og forstærke hinanden. Helt konkret deles klasserne oftest i to grupper, som skiftes til at løse faglige og praktiske gøremål på skift. Denne vekselvirkning mellem noget praktiske udfordrende, som f.eks. lave mad og flække brænde, og noget mere mentalt udfordrende, som f.eks. at lave naturfaglige undersøgelser, er meget velfungerende.

I de yngste klasser gennemføres forløbet af og til som en Robinsonade, hvor rammen kan være en undersøgelsesekspedition, der er strandet på en uudforsket ø. Praktiske aktiviteter og undersøgelser af naturen tilpasses scenariet og eleverne lever sig ind i deres roller med stort engagement.

Afslutningsmæssigt lægges der vægt på at formidle og evaluere de forskellige aktiviteter. Formidlingen af aktiviteterne foregår oftest på de lokaliteter, hvor de er blevet gennemført, så eleverne har mulighed for at demonstrere deres praktiske færdigheder. Her sættes elevernes formidling ind i en ramme, hvor de skal referere til arbejdet og den læring der foregår hjemme på skolen. Det sociale aspekt spiller en ikke uvæsentlig rolle i evalueringen, der snakkes med eleverne om hvilke muligheder de oplever at have haft for at erhverve nye kompetencer og indgå i nye roller.

Øresund tilbyder andre muligheder end faglokaler og smartboards

Eleverne bor og går i skole tæt på Øresund og Øresundsakvariet, men det er en udfordring at de egentligt ikke kender til livet i de unikke biotoper, der er lige uden for deres vinduer. I samarbejde med lærerne aftaler naturvejlederen ved Øresundsakvariet hvilke aktiviteter, der kan understøtte det faglige arbejde på skolen. Der er mulighed for at lave observationer ved akvarierne og undersøge de marine organismer ved laboratoriets vådborde. Der kan tømme ruser og net fra Akvariets gummibåd eller trækkes vod ved stranden nær Kronborg. På denne måde kan eleverne lære deres lokalområde at kende.

Ligesom at se Discovery, det er bare ægte

En snorkeltur med Øresundsakvariets naturvejledere starter oftest med en introduktion i udstillingen. Her kan eleverne se eksempler på de mange forskellige organismer, der er mulighed for at komme til at se. Der snakkes om tilpasninger og levevis. Ofte er elevernes forforståelse, at der nok intet er at se og at vandet bare er grønt og grumset. Snorkelturen kan foregå ved at eleverne følger efter naturvejlederen, der udpeger de væsentlige og spændende ting. En anden mulighed er at eleverne følger de snorkelstier der er lagt ud på havbunden. En snorkelsti består af en række undervandsposter der beskriver

undervandslivet og hvad man kan holde øje med lige på det sted. Fordelen ved snorkelstjerne er at eleverne kan undersøge tingene i deres eget tempo frem for at skulle følge med en guide. Nogle elever vil gerne hurtigt videre og undersøge nye ting, mens andre har brug for god tid til at opleve tingene.

Undervejs samler naturvejlederen eksempler ind på de mest karakteristiske organismer og slutter af med en gennemgang af dem inden alle igen forlader vandet. Snorkelturene kan også kombineres med mere målrettede undersøgelser, men oftest er det mere end rigeligt for eleverne at opleve det våde element på egen krop. Først kuldegysset når det kolde vand i starten siver ind i dragten, dernæst de store svømmefødder, der lige kræver lidt øvelse for at fungere. Endelig får de øje på de første dyr og genkendelsen fra akvariet opstår.

Snorklingen giver mulighed for at bruge alle sanser til registrering af det salte vand, kulden, vægtløsheden, vandets bevægelser og det spændende undervandsliv også i de danske farvande. Samtidig er det en sjov og anderledes oplevelse, der gør at eleverne husker bedre. Følelsen af at være midt i den ”ægte vare” og være en del af et hele gør oplevelsen til noget særligt. Som en elev sagde til naturvejlederen: ”Det er jo ligesom at se Discovery, det er bare ægte det her”.

Hvad er udfordringerne ved et samarbejde mellem de lokale natur/kulturinstitutioner og dialogen med daginstitutioner og skoler?

Der er masser af udfordringer, når man som natur/kulturinstitution stiller sig til rådighed som alternativt læringsrum for skoleklasser.

Udgangspunktet er gensidig respekt, nysgerrighed og en forventning om, at det her bliver sjovt, spændende og berigende for alle parter.

Det forudsætter, at der er folk udenfor skolen, der på professionel vis arbejder på at koble skolens verden med verden udenfor, og at der er lærere og pædagoger der er nysgerrige på, at lade skoler og institutioner åbne sig mod verden udenfor. Hverken lærer/pædagog eller natur-/kulturaktør må være bange for kaos eller brud på konformiteten. En vigtig tilgang til samarbejde om alternative læringsrum er at gribe det, der ligger lige for. Et eksempel på dette var udvikling af udstillingsprojektet ”Ole Lund Kirkegaard og alle rødderne” på Kulturværftet: her opstod samarbejdet i naturlig forlængelse af det eksisterende netværkssamarbejde og blev til konkret udvikling af udstilling og formidlingsmateriale.

Tidligere erfaringer var, at pædagoger og lærere ofte trådte et skridt tilbage og lod de professionelle formidlere tage over, når de besøgte en kultur- eller naturformidlingsinstitution. Der arbejdes nu på at aktiviteterne skal understøtte de forløb, som børnegrupperne i forvejen er i gang med på institutioner og skoler. Der afholdes stort set ingen aktiviteter eller undervisningsforløb uden en forudgående dialog med pædagoger eller lærere om, hvordan de kan understøtte de igangværende læreprocesser og hvordan der kan arbejdes videre med emner og temaer tilbage i institutionerne og i skolers nærmiljøer.

Kommunens naturvejledere og udvalgte kunstnere og kulturaktører tænkes aktivt ind i strategier for efteruddannelse af kommunens pædagogiske personale. Ideen er grundlæggende, at flest mulige personalegrupper skal have erfaringer med at bruge uderummet og alternative læringsrum i dagligdagen og i videst muligt omfang være selvhjulpne, så f.eks. uderummet ikke kun inddrages den ene gang om året, hvor det er muligt at booke naturvejlederen til et arrangement.

Tre grundregler for samarbejdet

For at et tilbud giver mening for den professionelle formidler på natur/kulturinstitutionen, for pædagogen, læreren eller for barnet, skal tre forudsætninger være på plads:

1. Mød barnet der hvor det er

- et besøg på Museet for Søfart, et projekt med en billedkunstner i Børnekulturcentret, en tur i teateret eller på biblioteket, skal vække og aktivere alle sanser og møde det enkelte barn i øjenhøjde og på dets egne præmisser.

2. Aktiviteten skal kunne bruges i skolens og daginstitutionens virkelighed

- det handler dermed ikke kun om at kunne tilbyde et spændende projekt eller en sjov aktivitet. Det handler ligeså meget om at skabe en ramme omkring den enkelte aktivitet, der sikrer, at tilbuddet opfylder intentionerne med de formelle mål i folkeskolen eller i daginstitutionernes læreplaner. På denne måde kan tilbuddet tilføre noget nyt eller noget andet til klasseundervisningen eller til hverdagen i daginstitutionen. Det er ikke 'bedre' eller 'finere' end det der foregår i skolens fysiske rum, men det tilbyder en anden tilgang og en anden fysisk ramme. På den måde kan det give merværdi til det daglige pædagogiske arbejde.

3. Grundig planlægning

- det er vigtigt at lærere, pædagoger og formidlere har mulighed for at deltage i forberedelse, opfølgning og dialog på tværs. Dette er afgørende for kvalitet og videreudvikling. Planlægning kræver samarbejde. Gennem netværk på kryds og tværs af kultur- og naturinstitutioner, skoler og dagtilbud sker der en koordinering af aktiviteter, ideudveksling, erfaringsopsamling og en kontinuerlig udvikling af nye tilbud. Det stærke samarbejde med skolebibliotekarer og faglige netværk på skoleområdet opfanger på en meget direkte måde brugerbehov og -ønsker som indarbejdes i nye projekter på natur/kulturinstitutionerne. Den direkte dialog skaber smidighed og kort vej mellem lærer og natur/kulturaktør og dermed også gode forudsætninger for 'det gode projekt' med færrest mulige benspænd.

Hvordan hænger alt dette sammen med fremtidsvisionerne for Helsingør Kommune?

Den målrettede indsats for at formidle og inddrage omverdenen i læringsprocesserne skyldes ikke udelukkende en klar strategi, men i ligeså høj grad, at der i mange år er givet plads til at eksperimentere og udvikle alternative undervisningsformer. Den positive feedback fra børn, pædagoger, lærere og forældre har været med til at fastholde indsatsen, og påvirke beslutningstagerne. Det klare fokus er nu formuleret i den nyeste kommunale strategi ”Vision 2020”, som blev vedtaget af Helsingør Kommunes Byråd i 2012.

Alle skal opleve:

- gode muligheder for læring
- attraktive og kreative læringsmiljøer
- at natur, kultur og historie anvendes aktivt og tænkes ind i kommunens aktiviteter og tilbud

Med denne strategi og forventningen om en ny skolereform, der giver øgede muligheder for at inddrage omverdenen i læringsprocesserne, vil de eksisterende tilbud og muligheder blive fastholdt, og nye til stadighed udviklet.

<http://www.nyruphus.helsingor.dk/>

www.kunstskab.dk

<http://hhscole.wordpress.com/>

Tak til: Anne-Marie Schæffer, Anne-Mette Hermansen, Birgit Kirstrand, Elisabeth Momme, Henrik Lieberkind, Maj-Britt Salhauge, Majken Jørgensen, Michael Gyldendal, Trine Halle, Ole Gommesen og Victoria Munkstrup for input og inspiration til artiklen.

Faktaboks

Helsingør Kommune er i tørre tal og termer ca. 120 km² stor og beliggende i Nordøstsjælland. Kommunen har ca. 61.000 indbyggere, heraf lidt over 7000 skolelever, ca. 3000 børn fra 0-6 år, ca. 600 lærere og 800 pædagoger.